

## UCHWAŁA

Dnia 5 grudnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący)

SSN Krzysztof Rączka (sprawozdawca)

SSN Romualda Spyt

Protokolant Grażyna Grabowska

w sprawie z odwołania A. Sp. z o.o. z siedzibą w K.  
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w K.  
przy udziale zainteresowanego W. P.  
o objęcie ubezpieczeniem W. P.,  
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych  
w dniu 5 grudnia 2019 r.,  
zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem Sądu Apelacyjnego  
w (...) z dnia 31 lipca 2019 r., sygn. akt III AUa (...),

"Czy rozpoznanie sprawy w postępowaniu apelacyjnym przez skład trzyosobowy, w którym jednego członków składu, niebędącego referentem, wyłonionego w drodze losowania (§ 50 ust. 1 w związku z § 54 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości Regulamin urzędowania sądów powszechnych), a przebywającego na planowanym urlopie wypoczynkowym, zgłoszonym do planu urlopów przed wyznaczeniem rozprawy apelacyjnej, zastępuje wyznaczony przez Przewodniczącego Wydziału zastępcą, o jakim mowa w § 72 ust. 1 cytowanego wyżej Regulaminu, stanowi naruszenie zasady niezmienności składu wynikającej z art. 47b § 1 i 2 ustawy o ustroju sądów powszechnych i w konsekwencji prowadzi do nieważności postępowania z powodu rozpoznania sprawy przez skład orzekający sprzeczny z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 k.p.c.)."

podjął uchwałę:

**Rozpoznanie sprawy w postępowaniu apelacyjnym przez  
skład trzyosobowy, w którym jednego z członków składu,**

niebędącego referentem, wyłonionego w drodze losowania (§ 50 ust. 1 w związku z § 54 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz. U. z 2019 r., poz. 1141), a przebywającego na planowanym urlopie wypoczynkowym, zgłoszonym do planu urlopów przed wyznaczeniem rozprawy apelacyjnej, zastępuje wyznaczony przez Przewodniczącego Wydziału zastępca, o którym mowa w § 72 ust. 1 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych, stanowi naruszenie zasady niezmienności składu wynikającej z art. 47b § 1 i 2 ustawy o ustroju sądów powszechnych (jednolity tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 52) i w konsekwencji prowadzi do nieważności postępowania z powodu rozpoznania sprawy przez skład orzekający sprzeczny z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 k.p.c.).

#### UZASADNIENIE

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego:

Akta sprawy z apelacją od wyroku Sądu Okręgowego w K. z 6 czerwca 2017 r. zostały przedstawione Sądowi Apelacyjnemu w dniu 10 sierpnia 2017 r. W dniu 19 września 2018 r., na podstawie § 43 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. - Regulamin urzędowania sądów powszechnych (w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 stycznia 2018 r.), za pomocą „narzędzia informatycznego działającego w oparciu o generator liczb losowych”, wylosowano sędziego referenta SSA A. P. W związku z wejściem w życie od dnia 22 stycznia 2019 r. zasady losowego wyznaczania całego składu (§ 43a ust. 1 Regulaminu w brzmieniu nadanym rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 2018 r. o zmianie rozporządzenia - Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. z 2019 r., poz. 69) do rozpoznania niniejszej sprawy w dniu 5 kwietnia 2019 r. wyłoniono w drodze losowania pozostałych członków składu: SSA B. L. i SSA I. Ł. Losowanie pełnego składu nastąpiło spośród wylosowanych uprzednio składów trzyosobowych, wyłonionych przez system losujący na okres 12

- miesięczny zgodnie z § 43a ust. 2 Regulaminu. Rozprawa w niniejszej sprawie zarządzeniem Przewodniczącego Wydziału z dnia 7 maja 2019 r. została wyznaczona na dzień 31 lipca 2019 r., w którym to terminie wylosowany członek składu SSA I. Ł. miała zaplanowany urlop, zgłoszony w planie urlopów przed datą wyznaczania terminu rozprawy apelacyjnej. Wyznaczenie terminu rozprawy apelacyjnej na datę znanej Przewodniczącemu Wydziału nieobecności sędziego - członka składu niebędącego referentem, wynikającej z zaplanowanego uprzednio urlopu nastąpiło na pisemne polecenie Prezesa Sądu Apelacyjnego w [...]. z dnia 29 kwietnia 2019 r. W piśmie tym Prezes Sądu Apelacyjnego podzielił stanowisko zawarte w piśmie Dyrektora Departamentu Kadr i Organizacji Sądów Powszechnych z dnia 12 kwietnia 2019 r. DKO – (...), iż instytucja zastępcy z § 52c ust. 5 (obecnie § 72 ust. 1) Regulaminu urzędowania sądów powszechnych ma zastosowanie także w przypadku, gdy niemożność rozpoznania sprawy wynika z zaplanowanego urlopu jednego lub dwóch członków składu. Do rozpoznania sprawy na rozprawie apelacyjnej w dniu 31 lipca 2019 r. wyznaczony został zatem skład: dwóch sędziów wylosowanych do rozpoznania sprawy przez narzędzie informatyczne oraz w miejsce nieobecnego wylosowanego członka składu SSA I. Ł. - zastępca wskazany w planie zastępstw SSA D. P.

Zdaniem Sądu przedstawiającego pytanie, skład wyznaczony do rozpoznania sprawy uległ zatem następco zmianie w okolicznościach, gdy już w chwili wyznaczania terminu rozprawy apelacyjnej było wiadome, że z powodu przejściowej nieobecności jednego z członków składu niemożliwym będzie rozpoznanie sprawy w tym terminie w składzie, jaki został pierwotnie wyznaczony przez narzędzie informatyczne.

Tak wyznaczony do rozpoznania sprawy skład powziął przedstawioną w zagadnieniu prawnym wątpliwość, co do zgodności z obowiązującymi przepisami zmiany w przedstawionych okolicznościach, składu wylosowanego do rozpoznania sprawy oraz ewentualnych konsekwencji naruszenia przepisów o niezmienności składu rozpoznającego sprawę dla ważności postępowania.

Sąd, który przedstawił zagadnienie prawne wskazał, że od dnia 12 sierpnia 2017 r. do ustawy z dnia 27 lipca 2001 r., prawo o ustroju sądów powszechnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 52) wprowadzona została zasada

niezmienności składu, wyrażona w art. 47b, zgodnie z którą zmiana składu sądu może nastąpić tylko w przypadku niemożności rozpoznania sprawy w dotychczasowym składzie albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu sprawy w dotychczasowym składzie. Przepis art. 47a stosuje się odpowiednio (art. 47b § 1). Wyjątek od tej zasady został przewidziany w art. 47b § 2 p.u.s.p., który stanowi, że jeżeli konieczne jest podjęcie czynności w sprawie, w szczególności gdy wynika to z odrębnych przepisów lub przemawia za tym wzgląd na sprawność postępowania, a skład sądu, któremu została przydzielona sprawa, nie może jej podjąć, czynność ta jest podejmowana przez skład sądu wyznaczony zgodnie z planem zastępstw, a jeżeli czynność nie jest objęta planem zastępstw, przez skład sądu wyznaczony zgodnie z art. 47a, przy czym zgodnie z § 3 tego przepisu decyzje w sprawach, o których mowa w § 1 i 2, podejmuje prezes sądu albo upoważniony przez niego sędzia. O tym jak istotne znaczenie nadał ustawodawca zasadzie niezmienności składu, świadczy uregulowanie zawarte w § 4, § 5 i § 6 tego przepisu; ustanawiające zasadę niezmienności składu nawet w sytuacji delegowania sędziego do innego sądu lub przeniesienia do innego wydziału przy równoczesnym ustanowieniu procedury zwolnienia sędziego z obowiązku rozpoznania części lub wszystkich spraw na wniosek sędziego lub z urzędu przez kolegium sądu właściwe dla nowego miejsca służbowego, po zasięgnięciu opinii prezesów sądów właściwych oraz określające przesłanki uzasadniające takie zwolnienie. Sąd pytający zwrócił przy tym uwagę, że na szczególną wagę wprowadzonej przez ustawodawcę zasady niezmienności składu wskazuje uzasadnienie projektu ustawy, w którym wskazano, że „Raz wylosowany skład sądu, niezależnie od tego czy jest jednoosobowy czy kilkuosobowy, nie powinien ulegać zmianie do zakończenia sprawy. Obecnie ta kwestia nie jest uregulowana i jest pozostawiona do decyzji prezesa sądu lub przewodniczącego wydziału. W konsekwencji w wielu sądach nowemu sędziemu w wydziale przydziela się sprawy już rozpoczęte przez innych sędziów - ze szkodą dla sprawności postępowania. Zasada niezmienności składu przewiduje zakaz zmiany składu poza przypadkami określonymi w ustawie. Nawet zmiana miejsca służbowego nie będzie co do zasady zwalniała sędziego z obowiązku zakończenia spraw już rozpoczętych w poprzednim sądzie. Należy zaznaczyć, że projektowane rozwiązanie przewiduje wyjątki podyktowane

względnymi organizacyjnymi oraz sprawnością postępowania” (uzasadnienie projektu ustawy - Sejm RP VIII kadencji, druk sejmowy nr 1491). Z uwagi na brzmienie przepisu oraz przedstawione wyżej uzasadnienie wprowadzenia zasady niezmienności składu nie może budzić wątpliwości, że przyjęta w ustawie zasada niezmienności składu odnosi się nie tylko do sędziego referenta ale do całego składu wyznaczonego do rozpoznania składu niezależnie czy jest to skład jednoosobowy czy wieloosobowy.

W kontekście tak sformułowanej zasady niezmienności składu wszelkie wyjątki od tej zasady, w ocenie Sądu, który przedstawił zagadnienie, powinny być stosowane przy zachowaniu ścisłej wykładni w zakresie dopuszczalności przewidzianych w ustawie odstępstw. Ustawowo przewidziane wyjątki w tym zakresie dotyczą trwałej albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu sprawy w dotychczasowym składzie (art. 47b § 1 p.u.s.p.) bądź przeszkody o charakterze nagłym (art. 47b § 2 p.u.s.p.), gdy konieczność podjęcia czynności w sprawie wynika z odrębnych przepisów (a więc choćby w przypadku tzw. spraw pilnych) lub przemawia za tym wzgląd na sprawność postępowania. W tym drugim przypadku, w myśl § 2 zdanie drugie, czynność ta jest podejmowana przez skład sądu wyznaczony zgodnie z planem zastępstw, a jeżeli czynność nie jest objęta planem zastępstw, przez skład sądu wyznaczony zgodnie z art. 47a, a decyzję w tej sprawie podejmuje prezes sądu albo upoważniony przez niego sędzia (§ 3).

Sąd pytający zaznaczył, że należy rozróżnić nieobecność nagłą, wynikającą z wystąpienia po stronie wyznaczonego do składu sędziego, choroby lub innej przeszkody, nieprzewidywanej w momencie wyznaczania terminu rozprawy (przypadek losowy, urlop okolicznościowy lub na żądanie, przeniesienie do innego wydziału, odwołanie z delegacji i inne) od nieobecności już znanej w dacie wyznaczania terminu rozprawy, spowodowanej planowanym urlopem sędziego, będącej okolicznością znaną przewodniczącemu wydziału i zgłoszonej uprzednio do planu urlopów. W oczywisty sposób ten ostatni przypadek może dotyczyć wyłącznie członka składu niebędącego referentem. Skład pytający nie miał wątpliwości, że w sytuacji nagłej nieobecności członka składu niebędącego referentem, a w niektórych sytuacjach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, także sędziego referenta, możliwe jest zastąpienie nieobecnego

sędziego, zgodnie z § 72 ust. 1 Regulaminu, przez sędziego zastępcę, wyznaczonego zgodnie z planem zastępstw, o którym mowa w § 69 Regulaminu. W takim przypadku zachodzą przewidziane w art. 47b ust. 2 p.u.s.p. podstawy do zastosowania wyjątku od zasady niezmienności składu w postaci względu na sprawność postępowania i rozpoznania sprawy przez skład sądu wyznaczony zgodnie z planem zastępstw. Wątpliwość natomiast dotyczy sytuacji, gdy nieobecność sędziego niebędącego referentem w dacie terminu rozprawy odwoławczej znana już jest w momencie wyznaczania terminu rozprawy przez przewodniczącego wydziału: W takim wypadku co do zasady wyznaczanie terminu rozprawy z udziałem sędziego, co do którego wiadomym, iż z uwagi na korzystanie z zaplanowanego urlopu będzie nieobecny w dacie wyznaczonej rozprawy nie powinno być dopuszczalne, prowadzi bowiem już w założeniu do planowego naruszenia zasady niezmienności wyznaczonego do danej sprawy składu, a także do zastąpienia zasady losowego przydziału spraw przez SLPS (System Losowego Przydziału Spraw) innym niż sędzia referent członkom składu przez przewodniczącego wydziału, który w ten sposób zyskuje możliwość dowolnego kształtowania składu poprzez wyznaczenie sprawy danego sędziego niebędącego referentem w czasie jego planowanej nieobecności i równocześnie wyznaczenie na tę datę dowolnie wyznaczonego sędziego zastępcy. W takim wypadku skład sądu, inny niż wylosowany, będzie wynikiem decyzji przewodniczącego wydziału, powziętej z góry przy wyznaczaniu terminu rozprawy, a nie wynikiem zdarzeń losowych. Powyższe czynić będzie iluzoryczną całą instytucję losowania składów wieloosobowych i pozostawać w sprzeczności z uzasadnieniem wprowadzenia losowania takich składów, które w założeniu miało wyłączyć wpływ przewodniczącego wydziału na ukształtowanie składu sądu w konkretnej sprawie. Z drugiej jednak strony, jak zauważył Sąd, w okresach urlopowych dochodzić może do sytuacji, gdy w wyłonionych przez SLPS składach trzyosobowych zachodzą braki wywołane korzystaniem przez niektórych sędziów z prawa do urlopu. Powyższe może skutkować niemożnością wyznaczenia w okresach urlopowych terminów rozpraw dla składów, w których chociaż jednej z członków składu przebywa na urlopie a także niemożnością wyznaczenia w ogóle terminu rozpraw pomimo obecności co najmniej trzech sędziów w sytuacji, gdy ustalone na dany

okres przez SLPS składy trzyosobowe nie przewidują udziału sędziów obecnych w pracy w żadnym z wylosowanych składów. W konsekwencji taki stan rzeczy musi prowadzić do pogorszenia efektywności pracy wydziałów odwoławczych, co także obciążać będzie przewodniczącego wydziału.

Zdaniem składu pytającego rozważenia wymaga, czy w opisanej sytuacji zmiana składu może być usprawiedliwiona inną z konkurencyjnych zasad postępowania, jaką jest zasada sprawności postępowania. Dokonując „ważenia” wzajemnego oddziaływania tych dwóch zasad na przebieg postępowania podkreślić należy, że podstawowym przedmiotem działalności sądów jest realizacja prawa do sądu w rozumieniu art. 45 Konstytucji RP. Zgodnie z tym przepisem „każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”. W konsekwencji, przepisy regulujące tak organizację sądów jak i postępowanie sądowe mają umożliwiać ochronę i realizację praw podmiotowych, w sposób odpowiadający kryteriom wynikającym z w/w normy konstytucyjnej. Pamiętać przy tym należy, że żadna z wynikających z przepisu zasad nie ma charakteru bezwzględnego. Niezbędne jest zatem takie wyważenie reguł postępowania i organizacji sądów, które realizując w sposób efektywny prawo do sądu zapewni w jak największym stopniu realizację podstawowego celu postępowania sądowego, który jest osiągany po przeprowadzeniu sprawnego i prowadzonego bez zwłoki postępowania. Powołany przepis, kształtujący prawo do sądu, określa także kryteria, którym powinien odpowiadać organ powołany do rozpoznania sprawy. Winien to być sąd właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły. W konsekwencji cechą ustrojową wymiaru sprawiedliwości jest prawo do sądu właściwego tj. takiego, który jest nie tylko – w myśl przepisów ustaw - właściwy do rozpatrzenia sprawy ze względu na uregulowania dotyczącego jego właściwości rzeczowej, miejscowej i funkcjonalnej, ale także orzeka we właściwym składzie i w zgodzie ze swoją kompetencją.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Odpowiedź na zagadnienie prawne przedstawione przez Sąd Apelacyjny w [...]. wymaga rozważenia dwóch kwestii. Pierwsza z nich dotyczy tego, czy sytuacja taka, jak ta, która legła u podstaw wystąpienia z rozważanym zagadnieniem, stanowi uzasadniony wyjątek od zasady niezmienności składu, o której mowa w art. 47b § 1 i 2 p.u.s.p. Natomiast drugi problem jest zależny od odpowiedzi na pierwsze zagadnienie, dotyczy bowiem ustalenia, czy jeżeli sytuacja, jaka miała miejsce w stanie faktycznym będącym podstawą do wystąpienia z rozpoznawanym zagadnieniem, stanowi naruszenie zasady niezmienności składu, to naruszenie prowadzi również do nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 4 k.p.c.

Odpowiedź na pierwsze, wskazane powyżej pytanie, wymaga analizy aktualnie obowiązujących przepisów regulujących procedurę wyłaniania składów rozpoznających poszczególne sprawy. Ustawową podstawę dla losowego wyznaczania składu rozpoznającego sprawę stanowi art. 47a § 1 p.u.s.p., który stanowi, że sprawy są przydzielane sędziom i asesorum sądowym losowo, w ramach poszczególnych kategorii spraw, chyba że sprawa podlega przydziałowi sędziemu pełniącemu dyżur. Natomiast zgodnie z § 50 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r., poz. 1141) na potrzeby przydziału spraw rozpoznawanych w składzie 3 sędziów SLPS losowo tworzy, na okres do 12 miesięcy, składy, którym przydziela sprawy referentów. Jeśli SLPS nie wyznaczy pozostałych dwóch członków składu, wyznacza ich przewodniczący wydziału. Z kolei zgodnie z § 54 ust. 1 Regulaminu w sprawach rozpoznawanych w składach wieloosobowych przydzielenie pozostałych członków składu może nastąpić jednocześnie z wyznaczeniem referenta lub później. Regulację prawną związaną z zastąpieniem nieobecnego sędziego wyznaczonego przez SLPS zawiera § 70 i następne Regulaminu. Na podstawie § 70 ust. 2 Regulaminu, w razie nieobecności referenta sprawę, w której posiedzenie nie zostało odwołane, rozpoznaje zastępca wyznaczony w planie zastępstw na dany dzień. Z kolei, zgodnie z § 72 ust. 1 Regulaminu, jeśli sędzia niebędący referentem nie może uczestniczyć w rozpoznaniu sprawy z powodu nieobecności, wyłączenia albo odejścia z wydziału i zwolnienia z obowiązku jej rozpoznania, przewodniczący wydziału wskazując zastępcę może wyznaczyć do rozpoznania w tym składzie



sprawy zastępcy, w których nie został wyznaczony pełny skład. Ustęp 3 tego paragrafu przewiduje, że jeżeli udział zastępcy, który nie jest referentem sprawy, wymagałby prowadzenia rozprawy od początku, rozprawa podlega odwołaniu, chyba że sprawność postępowania uzasadnia prowadzenie rozprawy od początku.

Zasada niezmienności składu sądu została przez ustawodawcę przewidziana w art. 47b § 1 p.u.s.p., w którym przewidziano, że zmiana składu sądu może nastąpić tylko w przypadku niemożności rozpoznania sprawy w dotychczasowym składzie albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu sprawy w dotychczasowym składzie. W takich przypadkach przepis art. 47a stosuje się odpowiednio. Natomiast w art. 47b § 2 p.u.s.p. ustawodawca wskazał, że jeżeli konieczne jest podjęcie czynności w sprawie, w szczególności gdy wynika to z odrębnych przepisów lub przemawia za tym wzgląd na sprawność postępowania, a skład sądu, któremu została przydzielona sprawa, nie może jej podjąć, czynność ta jest podejmowana przez skład sądu wyznaczony zgodnie z planem zastępstw, a jeżeli czynność nie jest objęta planem zastępstw, przez skład sądu wyznaczony zgodnie z art. 47a p.u.s.p.

W pierwszej kolejności należy rozważyć, do jakiego składu sądu odnosi się zasada jego niezmienności, samo bowiem prawo o ustroju sądów powszechnych posługuje się kilkoma pojęciami związanymi ze składem sądu. Ustawa ustrojowa w zakresie relewantnym do analizowanego zagadnienia prawnego wskazuje na następujące pojęcia składu sądu: skład sądu orzekającego (art. 40 § 1 i 2a p.u.s.p.); dotychczasowy skład sądu (art. 47b § 1 p.u.s.p.); skład sądu, któremu została przydzielona sprawa (art. 47b § 2 p.u.s.p.); dotychczasowy skład sądu (art. 47b § 1 p.u.s.p.); skład sądu wyznaczony zgodnie z planem zastępstw (art. 47b § 2 p.u.s.p.); skład sądu, któremu sprawa została przydzielona losowo – skład „losowy” (art. 47a w zw. z art. 47b § 2 p.u.s.p.); skład sądu dyscyplinarnego wyznaczony w drodze losowania (art. 111 p.u.s.p.). W treści przepisów ustawy ustrojowej dostrzec przy tym można pewien rozdzźwięk, bowiem art. 47a § 1 p.u.s.p. wskazuje, że sprawy są przydzielane losowo m.in. sędziom, natomiast już art. 47b § 2 p.u.s.p. posługuje się pojęciem składu sądu, któremu została przydzielona sprawa, a zatem wydaje się, że ustawodawca utożsamia przydzielenie sprawy sędziemu z przydzieleniem sprawy składowi sądu, w przypadku składu wieloosobowego. Artykuł 47b § 1

p.u.s.p. posługuje się pojęciem rozpoznania sprawy w dotychczasowym składzie, co oznacza, że konieczne jest określenie, od którego momentu mamy do czynienia z „dotychczasowym” składem sądu, czy jest to moment wylosowania składu, czy może moment podjęcia w sprawie jakichś czynności procesowych, ewentualnie odbycia pierwszej rozprawy. W ocenie Sądu Najwyższego w składzie rozpoznającym niniejsze zagadnienie prawne pojęcie „dotychczasowego składu sądu” należy odnosić do składu sądu od momentu jego wyłonienia i przydzielenia mu konkretnej sprawy w drodze losowania. Sąd Najwyższy ma przy tym na uwadze, że wprowadzenie zasady niezmienności składu miało na celu zapobieżenie nazbyt powszechnej praktyce, w której sprawy przydzielone już jakiemuś sędziemu były następnie, po podjęciu już jakichś czynności w sprawie, przydzielane innym, często mniej doświadczonym sędziom. Natomiast wprowadzenie losowego przydziału spraw miało z kolei za zadanie (w założeniu) ograniczenie możliwości wpływania na osobowy skład sądu rozpoznającego konkretną sprawę i ograniczenie wątpliwości wśród obywateli, co do obsady poszczególnych składów sędziowskich w sądach. W takiej sytuacji, aby losowe przydzielanie spraw poszczególnym składom mogło w praktyce spełnić założone cele, konieczne jest objęcie zasadą niezmienności składu już składu sądu wylosowanego do rozpoznania konkretnej sprawy, nawet jeżeli skład ten nie podjął jeszcze żadnych czynności w sprawie. Należy bowiem zauważyć, że protokół z losowania składu zamieszczany jest w aktach sprawy, a zatem strony mogą zweryfikować, czy skład sądu, który rozpoznaje sprawę różni się od składu wylosowanego pierwotnie do jej rozpoznania. Co więcej, w praktyce fikcją pozostanie losowy przydział spraw, jeżeli mimo wylosowania konkretnego składu do rozpoznania sprawy, możliwe będzie zastąpienie poszczególnych sędziów wylosowanych na podstawie decyzji prezesa sądu albo przewodniczącego wydziału, w sytuacjach podobnych do tej, jaka zaistniała w stanie faktycznym niniejszej sprawy.

Również treść art. 47b § 2 p.u.s.p. przemawia za uznaniem, że zasada niezmienności składu, o której mowa w § 1 dotyczy również składu wylosowanego, jeszcze przed podjęciem przez ten skład jakichkolwiek czynności w sprawie. Skoro bowiem ustawodawca przewidział odstępstwo od zasady niezmienności składu w sytuacjach nagłych, gdy konieczne jest podjęcie w sprawie jakichś czynności i

odniósł to do składu, któremu sprawa została przydzielona, a nie składowi, który podjął już jakieś czynności rozpoznawcze, to należy również uznać, że także użyte w § 1 tego artykułu pojęcie „składu dotychczasowego” należy wyklądać jako skład wylosowany do rozpoznania danej sprawy, niezależnie od tego, czy skład ten podjął już jakieś czynności w danej sprawie.

Skoro zatem zasada niezmienności składu dotyczy również składu wylosowanego do rozpoznania sprawy, konieczne jest rozważenie, czy zaplanowany urlop wypoczynkowy, ujęty w planie urlopów stanowi sytuację niemożności rozpoznania sprawy w dotychczasowym składzie albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu sprawy w dotychczasowym składzie, o których mowa w art. 47b § 1 p.u.s.p. W tym celu niezbędne jest rozważenie, co należy rozumieć przez „niemożność rozpoznania sprawy” oraz przez „długotrwałą przeszkodę w rozpoznaniu sprawy” i czy w obrębie tych pojęć mieszczą się również sytuacje zaplanowane, możliwe do przewidzenia i rozwiązania w inny sposób niż zmiana dotychczasowego składu sądu. Rozstrzygnięcie tych problemów nie jest możliwe bez odwołania się do celu wprowadzenia zasady niezmienności składu, który został wyrażony choćby w przywołanym przez Sąd pytający uzasadnieniu projektu ustawy, która ją wprowadziła. Ustawodawca wprowadził bowiem zasadę niezmienności składu, aby zapewnić sprawność postępowania, podkreślając, że raz wylosowany skład (a zatem ustawodawca odnosił tę zasadę na etapie projektowania przepisów już do składu wylosowanego, jeszcze przed podjęciem przez niego jakichkolwiek czynności w sprawie) nie powinien ulegać zmianie aż do zakończenia sprawy. Przy czym wyjątki od zachowania tej zasady zostały przewidziane w ustawie i były podyktowane względami organizacyjnymi oraz sprawnością postępowania. Warto przy tym zauważyć, że ustawodawca uznał, że nawet zmiana miejsca wykonywania obowiązków służbowych przez sędziego nie uzasadnia odejścia od zasady niezmienności składu, co podkreśla, jak istotną rolę nadał tej zasadzie ustawodawca. Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że przepisy przewidujące wyjątki od zasady niezmienności składu powinny być interpretowane ściśle, zaś ewentualne odejście od zasady niezmienności składu i jego zmiana w konkretnej sprawie powinny być uzasadnione szczególnymi, niemożliwymi do przewidzenia okolicznościami, które mogłyby wpływać na organizację pracy sądu

lub też na sprawność postępowania. Nie ulega przy tym wątpliwości, że jeżeli możliwe jest uniknięcie konieczności zmiany składu przez podjęcie innych działań, do jakich kompetencje posiada prezes sądu lub przewodniczący wydziału, to w pierwszej kolejności powinny zostać podjęte właśnie takie działania, bowiem sytuacje takie nie uzasadniają zmiany składu sądu. Inną sytuacją jest bowiem sytuacja, gdy nieobecność jakiegoś sędziego wynika z okoliczności obiektywnych, od nikogo niezależnych, jak na przykład choroba, pobyt w szpitalu itp., a inną sytuacja, gdy nieobecność sędziego jest znana już na długo przed tą nieobecnością i była uzgadniana z przewodniczącym wydziału lub też prezesem sądu.

Nie sposób zatem uznać, że zaplanowany, ujęty w planie urlopów, urlop wypoczynkowy jest sytuacją niemożności rozpoznania sprawy w dotychczasowym składzie albo długotrwałą przeszkodą w rozpoznaniu w dotychczasowym składzie. Należy mieć na uwadze, że urlop taki znany jest już na etapie układania planu urlopów, zaś jego termin powinien być uzgodniony z przewodniczącym wydziału, który powinien układać plan urlopów i udzielać poszczególnym sędziom urlopów w taki sposób, aby zapewnić właściwe funkcjonowanie wydziału i możliwe sprawne rozpoznawanie spraw. Zaplanowany urlop, którego termin znany jest już w momencie losowania składu nie może uzasadniać odstępstwa od zasady niezmienności składu spowodowanej w istocie wyznaczeniem terminu rozprawy w czasie trwania tego urlopu. Problem ten mógłby zostać bowiem rozwiązany po prostu przez wyznaczenie rozprawy na termin przypadający już po zakończeniu urlopu przez sędziego.

Sąd Najwyższy zdaje sobie przy tym sprawę, że taka wykładnia rodzi pewne problemy dla szybkiego rozpoznawania spraw w okresach urlopowych, jednak przyjęcie odmiennej interpretacji omawianych przepisów w praktyce pozbawiłoby znaczenia zarówno mechanizm losowego przyznawania spraw, jak i zasadę niezmienności składu, bowiem w istocie nadal prezesi sądów i przewodniczący wydziałów mieliby ogromne możliwości wpływania na skład sądu rozpoznający konkretną sprawę. Wystarczyłoby bowiem wyznaczenie terminu rozprawy na dzień zaplanowanej nieobecności jakiegoś sędziego, aby przewodniczący mógł zmienić skład sądu i zastąpić tego nieobecnego sędziego sędzią-zastępcą wybranym w odpowiednim trybie. Jednocześnie pozbawienie wspomnianych zasad

praktycznego znaczenia nie daje się uzasadnić ani organizacją sądów, ani szybkością postępowania, jak bowiem słusznie zauważył Sąd pytający, z art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, jak i art. 45 Konstytucji RP, wywieść można wymaganie, by przy kształtowaniu przydziału spraw poszczególnym sędziom prawo ustalało reguły tego przydziału, przy założeniu możliwości weryfikacji przyczyn przydziału, ze względu na konieczność zagwarantowania, by przydzielenie konkretnej sprawy nie podlegało zewnętrznej manipulacji oraz by możliwe było stwierdzenie, czy sąd w danej sprawie spełnia wymogi sądu właściwego tj. niezależnego i bezstronnego a równocześnie, by rozpoznanie sprawy nastąpiło bez nieuzasadnionej zwłoki. Z art. 45 Konstytucji RP wynika przy tym prawo do sądu właściwego, tj. takiego, który jest nie tylko – w myśl przepisów ustaw - właściwy do rozpatrzenia sprawy ze względu na uregulowania dotyczącego jego właściwości rzeczowej, miejscowej i funkcjonalnej, ale także orzeka we właściwym składzie i w zgodzie ze swoją kompetencją. Obywatel nie może być przy tym, w ocenie Sądu Najwyższego, pozbawiony tego prawa z uwagi na zasadę szybkości postępowania, chyba, że zachodzą szczególne okoliczności, które uzasadniałyby takie odstępstwo.

Tym bardziej wyznaczenie terminu rozprawy w czasie zaplanowanego urlopu wypoczynkowego sędziego nie może uzasadniać odstępstwa od zasady niezmienności składu na podstawie art. 47b § 2 p.u.s.p. Przepis ten dotyczy sytuacji nagłych, gdy konieczne jest pilne podjęcie jakichś czynności procesowych, a skład wylosowany nie może z różnych powodów takich czynności podjąć. Z treści tego przepisu wynika, że podjęcie takich czynności musi być „konieczne” przez co należy rozumieć sytuacje wyjątkowe, gdy konieczność podjęcia jakichś czynności wynika np. z upływu terminu do ich podjęcia albo z braku możliwości podjęcia takich czynności w przyszłości. W okolicznościach, które legły u podstaw wystąpienia z rozpoznawanym zagadnieniem prawnym nie mieliśmy do czynienia z taką sytuacją, bowiem wyznaczenie terminu rozprawy na dzień, w którym jeden z sędziów przebywał na urlopie wypoczynkowym nie było konieczne, nie było bowiem żadnych obiektywnych okoliczności, które uniemożliwiałyby wyznaczenie rozprawy na termin przypadający po zakończeniu urlopu przez tego sędziego. Zatem nie było konieczności podjęcia czynności w niniejszej sprawie, co powoduje do uznania, że

nie zachodziła sytuacja uzasadniająca odstępstwo od zasady niezmienności składu na podstawie art. 47b § 2 p.u.s.p.

Samo stwierdzenie, że okoliczności przedstawione przez Sąd, który wystąpił z zagadnieniem prawnym, nie uzasadniają odstępstwa od zasady niezmienności składu, nie oznacza jednak automatycznie, że mamy do czynienia z nieważnością postępowania na podstawie art. 379 pkt 4 k.p.c. Jest to druga okoliczność, która wymaga rozważenia w celu udzielenia odpowiedzi na zagadnienie prawne przedstawione przez Sąd Apelacyjny.

Zgodnie z tym przepisem nieważność postępowania zachodzi jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa albo jeżeli w rozpoznaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy. Nie ulega wątpliwości, że w niniejszej sprawie nie mamy do czynienia z udziałem sędziego wyłączonego z mocy ustawy, bowiem przedstawione zagadnienie nie dotyczy żadnej z okoliczności wymienionych w art. 48 k.p.c. Również zasada niezmienności składu nie zakłada wyłączenia innych sędziów od orzekania. Rozważyć zatem należy, czy naruszenie zasady niezmienności składu prowadzi do uznania, że skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa. Nieważność postępowania zachodzi w każdym wypadku, gdy skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa, jak również, gdy w wydaniu wyroku wzięła udział osoba nieuprawniona (por. uchwała Sądu Najwyższego z 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68, OSPiKA 1970/1, poz. 4). Również w razie ogłoszenia wyroku przez sędziego, który nie orzekał na rozprawie poprzedzającej bezpośrednio wydanie wyroku, zachodzi nieważność postępowania z tego względu, że skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 21 maja 2009 r., V CSK 418/08, LEX nr 619672). Należy przy tym zauważyć, że Sąd Najwyższy, w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę, nie podziela zapatrywania wyrażanego przez Sąd Najwyższy we wcześniejszych orzeczeniach, zgodnie z którym ustawodawca w postępowaniu cywilnym nie przyjął zasady jednolitości i niezmienności składu sędziowskiego. Wymagane jest natomiast, aby wyrok został wydany przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku. Przepis art. 323 k.p.c. stanowi zatem wyjątek od istniejącej np. w procesie karnym zasady jednolitości składu

orzekającego w trakcie rozprawy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 21 marca 2018 r., V CSK 256/17, LEX nr 2511528). Zauważyć bowiem należy, że mimo braku zmiany treści przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, od 12 sierpnia 2017 r. w polskim prawie przewidziano zasadę niezmienności składu, określoną w ustawie – Prawo o ustroju sądów powszechnych, która ma zastosowanie również do postępowań cywilnych. Wynikająca z art. 47b ust. 1 p.u.s.p. zasada niezmienności składu sądu ma charakter ustrojowy, a więc nadrzędny. Jest ona wyrazem konstytucyjnej zasady prawa do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, bezstronny i niezawisły sąd. Niezmiennność składu sądu, z zastrzeżeniem ust. 2 art. 47b p.u.s.p., jest gwarantem sprawiedliwego, właściwego, bezstronnego i niezawisłego sądu. Analogicznie art. 47b ust. 1 p.u.s.p. odnosić należy do art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, który stanowi o prawie do sprawiedliwego rozpatrzenia jego sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą, przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym. Nie można więc uznać, że zmiana ta nie ma znaczenia procesowego, bowiem pozbawiłoby to sensu wprowadzenie tej regulacji i oznaczałoby, że ustawodawca wprowadził przepisy, które praktycznie nie mają zastosowania a mają znaczenie wyłącznie deklaratywne i w praktyce jednak nie mają żadnej mocy wiążącej. Jednocześnie wprowadzenie zasady niezmienności składu nie wpływa na stosowanie art. 323 k.p.c., który stanowi, że wyrok może być wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku. Nadal bowiem, przepis ten będzie miał znaczenie, gdy na przykład skład orzekający miałby się zmienić się, już po ostatniej rozprawie, poprzedzającej wydanie wyroku, przepis ten nie stanowi zatem wyjątku od zasady niezmienności składu, a raczej stanowi obecnie przepis szczególny, doprecyzowujący tę zasadę i wprowadzający dodatkowe wymagania w odniesieniu do składu sądu wydającego wyrok w danej sprawie.

W konsekwencji należy uznać, że naruszenie zasady niezmienności składu określonej w art. 47b § 1 i 2 p.u.s.p. prowadzi do orzekania w składzie sądu niezgodnym z przepisami prawa, a tym samym do nieważności postępowania, o której mowa w art. 379 pkt 4 k.p.c. Nie ma przy tym znaczenia, że przepisy prawa,

z którymi skład sądu jest sprzeczny, nie są przepisami prawa procesowego, a ustrojowego, bowiem art. 379 pkt 4 k.p.c. nie zawiera takiego wymogu czy też obostrzenia, istotne jest jedynie, że skład sądu narusza obowiązujące przepisy prawa. W tej sytuacji również orzekanie w składzie, w którym zasiada sędzia-zastępca wyznaczony z naruszeniem art. 47b ust. 1 i 2 p.u.s.p. prowadzi do nieważności postępowania.

W związku z powyższym Sąd Najwyższy podjął uchwałę o treści przedstawionej w sentencji.